

Frit fald i velfærdsstaten

af Merete Monrad

Alt synes i de seneste måneder at have fået nyt perspektiv efter Putins krig i Ukraine har dræbt tusinder og fordrevet millioner, og vi dagligt er vidne til billeder og fortællinger fra et samfund der bliver knust med grusomhed. Medierne dækker krigen intenst, og den ukrainske præsident Zelenskyj formidler et klart budskab om uretfærdigheden begået mod hans land ved at sætte fokus på de lidelser, millioner af ukrainere gennemlever som følge af den brutale krig. Zelenskyj har politisk tæft og karismatisk fremtoning. Han er i stand til at give ukrainerne en stemme, så både offentligheden og politiske ledere over en nat har vendt sig 180 grader og på trods af paradigmeskiftet i 2019 pludselig står med åbne arme og tager imod de ukrainske flygtninge.

På redaktionen kan vi kun drømme om at gøre præsidenten kunststykket efter og give udsatte grupper i Danmark en stemme. Temaet udsathed åbnes igennem en polyfoni af fagpersoner, som i deres respektive vertikaler retter fokus på fejl og mangler i det sikkerhedsnet, vi har spændt ud under de grupper i samfundet, som socialt er i frit fald.

Det handler om udsathed i bred forstand. Udsathed er ikke noget der knytter sig til bestemte individer. Udsathed opstår i samspillet mellem menneske og omgivelser. Samfundsmæssige og institutionelle vilkår skaber udsatte positioner og netop derfor er det vigtigt løbende at diskutere de forhold der producerer udsathed og den måde vi som samfund håndterer forskellige former for udsathed. Tendenserne for udsathed peger i flere retninger. Görlich, Pless, Katznelson og Graversen (2019) beskriver i bogen *Ny udsathed i ungdomslivet*, hvordan der ikke er blevet flere unge der er uden for beskæftigelse og uddannelse - som er klassiske indikatorer på udsathed - men at de som er udsatte til gengæld har fået det værre, fx er der kommet markant flere unge hjemløse. Ser vi på udsathed i bredere forstand, så er den psykiske mistrivsel stigende. Her ser vi både en stigende mistrivsel blandt unge, der bl.a. lider under præstationspres, men også en stigende ensomhed blandt ældre. For begge grupper kan den psykiske mistrivsel bidrage til mere klassiske sociale problemer: psykisk mistrivsel kan lede til uddannelsesfrafald, arbejdsløshed og udvikle sig til mere alvorlige psykiske lidelser, mens ensomhed både bidrager til

fysisk sygdom som hjertekarsygdom og psykiske følgevirkninger som stress og depression.

Præstationspres og ensomhed er problemer der rammer befolkningen bredt, ikke bare marginaliserede og klassisk socialt udsatte grupper. Den presserende klimakrise har samme karakter. En klimakatastrofe vil ramme os alle. Samtidig er det vigtigt at være opmærksom på, at vi har forskellige ressourcer til rådighed som giver forskellige handlemuligheder, både når det gælder klimakrise, præstationspres og ensomhed. Vækstøkonomien driver rovdraft på klodens ressourcer og lægger pres på socialt udsatte grupper for at bidrage på arbejdsmarkedet trods markante sociale, psykiske eller fysiske problemer. Peter Nielsen tydeliggør i sin artikel *Udsatte i vækstens grænseland* både behovet for og potentialerne i en vækstkritik med fokus på bæredygtighed.

Udsathed bliver også skabt i borgernes møde med velfærdsstaten. Velfærdsstatens indsatser og forsøg på at inddrage borgerne er ikke altid til borgernes bedste. Det hænger bl.a. sammen med den kombination af hjælp og kontrol som er indbygget i socialpolitikken. Borgere forventes at deltage aktivt, og selve denne fordring kan være dilemmafyldt for udsatte borgere, der er bekymrede for at statens sanktionerende hånd skal ramme dem. Line Boelskifte og Charlotte Løvstad beskriver i deres artikel *Når gravide møder systemets bekymrede blik* hvordan udsatte gravide kvinder oplever mødet med velfærdsstatens bekymring for deres moderskab.

Borgerinddragelse er kommet i fokus som en central værdi der skal bidrage til at løfte velfærden både i kvalitet og effektivitet. Men borgerinddragelse kan også blive en top-down øvelse for at skabe legitimitet og derfor er det ikke sikkert at øget borgerinddragelse bidrager til, at borgerne får øget magt over eget liv. Men selv velmente indsatser for at inddrage udsatte borgers perspektiv kan gå galt. Med udgangspunkt i ulighed i sundhed viser Birgitte Ravn Olesen, Iben Charlotte Aamann & Britta Ortiz Echeverria i deres artikel *"Ingen spidse sko eller bedrevindende sundhedsbudskaber"* - *Forumteater med borgere i udsatte boligområder* hvordan dialogiske metoder ikke er nok til at sikre, at udsatte borgere får stemme. Metoderne skal ikke bare være sensitive overfor den udsatte position borgerne befinder sig i, det er

også nødvendigt at inddrage borgerne i at udpege de problemer som der skal gøres noget ved.

Andre sociale grupper på kanten af samfundet søger at undgå kontakt med systemet. Rømer (2019) beskriver i en artikel i tidskriftet *Uden for Nummer* hvordan mange ofre for menneskehandel, der er i prostitution, ikke ønsker kontakt med det offentlige system og er bange for politiet. De er bange for repressalier fra deres bagmænd, men også for at blive udvist af landet, fordi de hverken har arbejds- eller opholdstilladelse. Ofre for menneskehandel står over for et komplekst system af både strafferet, migrationslov og lov om menneskehandel og risikerer at blive set som illegale migranter frem for ofre for menneskehandel. Når en stor del af kvinderne således ikke ønsker at blive inddraget og ikke ønsker den hjælp, det offentlige trods alt kan tilbyde, hænger det sammen med en velbegrunder frygt for de konsekvenser, mødet med staten kan få for dem.

Men der er også borgere i Danmark, som systemet ikke rækker ud efter. Bo Heide-Jochimsen og Anne-Sofie Maini-Thorsen beskriver i artiklen: *I frit fald - Hjemløse EU-borgere på gaden i Danmark* hvordan hjemløse fra EU-lande går til på gaden. Det er borgere der har ret til at være i Danmark, men ikke ret til hjælp uden at løfte en dokumentationsbyrde, som i praksis betyder at de ingen hjælp får fra den danske velfærdsstat, heller ikke når de lever med omfattende og alvorlig sygdom. Udenlandske hjemløse risikerer at blive mødt med straf frem for hjælp, når de forsøger at håndtere deres ekstremt, udsatte position ved fx at tigge eller lægge sig til at sove på gaden på ordentlige liggeunderlag, der kan blive betragtet som en "lejr".

Selv om det kan være overraskende, at nogle borgere vælger velfærdsstatens muligheder for hjælp fra, så er det vigtigt at være opmærksom på de sanktioner, som mødet med velfærdsstaten kan indebære for udsatte borgere. De borgere der vælger systemet fra eller må have hjælp til at håndtere systemet kan nogle gange få hjælp ad andre veje. Lærke Jensen beskriver i sin artikel *Brun omsorg*, som hun har skrevet på baggrund af sit bachelorprojekt fra socialrådgiveruddannelsen, hvordan bodegaer fungerer som en alternativ indsats for ældre personer, som er marginaliserede og funktionelt hjemløse. For stamgæsterne kan

bodegaen udgøre et parallelt hjælpesystem, der i nogle tilfælde bidrager med konkret hjælp og i andre tilfælde faciliterer kontakten til det officielle Danmark.

Men udsathed kan også udspille sig i kontekst af familien. Penille Kvist og Sisse Gøttler belyser i deres artikel *Hvordan kan man være noget, som ikke findes?* minoritetsetniske LGBT+ personers erfaringer med æresrelateret social kontrol. Fastlåste binære forestillinger om køn får familierne til bl.a. igennem vold at prøve at få transkønnede familiemedlemmer til at tilpasse sig normerne og skjule eller ændre deres egentlige kønsidentitet. Den udsathed som disse unge oplever er særligt voldsom, fordi de ofte står helt alene uden noget netværk til at støtte dem i at finde en vej til det liv de gerne vil leve.

Udover disse veloplagte artikler indeholder temanummeret tre kommentarer, som er Social Kritiks kronikformat. Her tager erfarne eksperter, på et givent område, ordet lidt mere frit. Pointen er at få rystet op i 'det selvfølgelig' og se tingene fra andre sider og på nye måder. Derudover bringer vi et uddrag af poesi skrevet af Søren Magnussen. Udenfor temaet indeholder dette nummer to boganmeldelser og to artikler.

I artiklen *Etniske minoriteter i politik – oplevede barrierer* belyser Line Slot nogle af de udfordringer som politikere med etnisk minoritetsbaggrund oplever i deres hverdag. Det handler bl.a. om at skulle kæmpe for anerkendelse på en anden måde end andre politikere, at skulle forklare og forsvare etniske minoriteter og blive udsat for had og trusler.

I artiklen *Børnesynet på anbringelsesområdet* kritiserer Ida Schwartz, Hanne Warming, Trine Nyby, Carsten Kirk Alstrup, David Pedersen og Anne Mette Friis i kontekst af det tidligere nummer om Solhaven i Social Kritik et børnesyn, der sår tvivl om børn og unge som kilde til viden om egne anbringelsesforløb og argumenterer for nødvendigheden af at tage børnenes oplevelser alvorligt. Børn skal ikke placeres i polariserede konstruktioner som enten dæmoniserer dem eller gør dem til rene uskyldige engle, men derimod betragtes som hele og komplekse mennesker på samme måde som voksne.